

EESTI¹

Hinnang: osaline kaitse (partial)

Seadused

Eestil on õiguslik raamistik vilepuhujate kaitsmiseks ja vilepuhumise võimaldamiseks väga kitsas, sealhulgas puudub eraldiseisev vilepuhumise seadus.

Ainus tähelepanuväärne vilepuhumist puudutav seadus Eestis on Korruptsioonivastane seadus, mis hõlmab korruptsioonijuhtumist ja muudest väärkäitumistest teavitamist ametiisikute poolt. 2012. aasta juunis võeti vastu antud seaduse uus versioon, mis jõustus 2013. aasta aprillis.

Uus seadus keelab ametiisikutel korruptsiooni- ja altkäemaksujuhtumite puhul informatsiooni enda teada hoida, ning rikkumise puhul lubab seadus ametiisiku distsiplinaarvastutusele võtta.

Vilepuhujate nimed hoitakse automaatselt konfidentsiaalsetena, välja arvatud juhul, kui on tahtlikult edastatud vale informatsiooni. See võib viia kriminaalkaristuseeni. Kuigi meediakanalitele ning valitsusvälistele organisatsioonidele pole lubatud informatsiooni edastada, leitakse, et uus seadus loob vilepuhujatele soodsamad tingimused. Uus seadus kehtib ka juhul, kui ametiisikud teavitavad väärkäitumisest erasektoris. Nende sätete rakendamine praktikas on aga ebaselge.

Vastavalt Andmekaitse Inspektsiooni infole lubab Eestis kehtiv isikuandmete seadus pannaerasektori vilepuhumise mehhanisme paika ainult juhul, kui seda nõuab mingi konkreetne regulatsioon.

Vilepuhujaid kaitsevad teoreetiliselt mitmed muud seadused, kuigi vähene praktiline kogemus muudab nende mõju ja väärtuse hindamise keeruliseks.

Poliitika

Peale tagasihoidlike Korruptsioonivastase seaduse täienduste ei ole Eesti poliitilisel juhtkonnal ilmset soovi vilepuhujate kaitset ja protseduure täiendada. Ka Riigikogu jaoks ei ole probleem olulise tähtsusega. Näiteks pole Riigikogu nõudnud valitsusasutustelt sisemiste vilepuhumise süsteemide väljatöötamist ja rakendamist. Nende loomine peab toimuma asutuste enda initsiatiivil.

Eesti ministriumitele ja Maksu- ja Tolliametile saadetud küsimustike tulemused kinnitavad, et sisemiste vilepuhumise mehhanismide ja määruste loomiseks on vähe ette võetud. Lisaks teatasid ainult mõned üksikud ministriumid, et nende asutuses on leidnud aset korruptsioonijuhtumist teavitamine, kuid nendega seotud detailset informatsiooni ei edastatud.

Samuti ei ole valitsus veel lõpule viinud vilepuhumise mehhanismide arendamise plaane kõrge korruptsiooniriskiga tervishoiusektoris.

Ühiskond

Avalikkus (ka avalikud teenistujad) omab vilepuhumisest enamasti negatiivset hoiakut ja seostab seda teavitamisega, mille eesmärgiks on teistele inimestele liiga teha. Ühes uuringus ütlesid 74 protsenti küsitletutest, et altkäemaksujuhtumist teada saades jääksid nad passiivseks. Siiski on ilminguid sellest, et Eestis on hoiakud muutumas. Vähemalt on tõusuteel kodanike valmidus teavitada juhtumitest, mis panevad teiste inimeste elud ohtu.

Väljavaated

¹ Informatsioon on pärit rahvuslikust taustauuringu raportist: Asso Prii, *Alternatiiv vaikimisele: Vilepuhujate tõhusama kaitse ja toetuse suunas Euroopa Liidus. Riigipõhine raport: Eesti* (Eesti: September 2012).

Kuna paremate vilepuhumise mehhanismide jaoks puudub mõtestatud ja järjepidev poliitiline toetus ning võttes arvesse tugevaid valearusaamu, peaks ressursse kasutama ja üldiselt pingutama selleks, et avalikkust kasulikest vilepuhumise juhtumistest teavitada ning näidata, kuidas selline praktika võib aidata välja selgitada ja ennetada korrupsiooni, pettust ja juhtimisvigu.

Eesti vilepuhuja: „Sõda käib minu vastu.“

Avaliku sektori vilepuhuja Narvas sai kohtus kaks korda võidu, et oma tööd säilitada, kuid lõpuks jäi sellest ikkagi ilma, kui linn tema osakonna laiali saatis. Narva linnavara- ja majandusameti endise direktori juhtum oli meedias laialdaselt kajastatud. Ta vallandati pärast seda, kui ta süüdistas teatud poliitikute ja äriemeeste võrgustikku, mis oli seotud hangete ja lepingute eeskirjade eiramisega. Aastatel 2011 ja 2012 tuli ta kohtus võitjaks ja sai oma töökoha alles hoida, kuigi lõpuks ta kaotas selle, kui linn otsustas tema osakonna laiali saata. Intervjuus meediale sõnas endine ametnik: „Minu lahti laskmine ei olnud seaduslik. Sõda käib minu vastu.“²

Erasektoris peaks ettevõtted olema informeeritud sellest, kuidas töökindlad vilepuhumise süsteemid võivad nende ettevõttesisest riskijuhtimist parandada.

Muud kaalutlused

Vastavalt Justiitsministeeriumi 2010. aasta uuringule olid isiklikult kogetud korrupsioonijuhtumist võimudele teada andnud ainult 1 protsent kodanikest ja ettevõtete omanikest ning 13 protsenti ametiisikutest.³ Isegi prokurörid ja kohtunikud on öelnud, et nad ei ole huvitatud õiguskaitses esinevate väärtegade teavitamisest. Sellised tulemused kinnitavad teavitamisega seotud rasket psühholoogilist kohustust: kodanikud ei soovi nende organisatsiooni mikrokliimat häirida ja kardavad psühholoogilist survet.

Asjatundjad leiavad, et isegi kui Eestis võetak vastu eraldi vilepuhujate kaitse seadus, siis see praktikas ei töötaks.

²Tartu Maakohtu Jõhvi kohtumaja kohtu otsus seoses haldusajaga nr 3-11-2694, 31. jaanuar 2012, <https://dokregister.narva.ee/index.php?page=docshow&docid=86142> (kasutatud 20. oktoobril 2013); Koit Brinkmann „Narva vallandas kahtlastele tehingutele tähelepanu juhtinud ametniku“, Äripäev, 9. jaanuar 2012, www.ap3.ee/?PublicationId=A0A766E7-8C4D-471A-8873-6B8F8B13D7C7&SiteId=90C2BB91-3761-4C60-9CC9-0E25A8AE6951 (kasutatud 20. oktoober 2013); Hanneli Rudi, „Narva kaotab ametnikust vabanemiseks ameti“, Postimees, 23. mai 2012, www.postimees.ee/851558/narva-kaotab-ametnikust-vabanemiseks-ameti (kasutatud 20. oktoober 2013).

³„Korrupsioon Eestis: Kolme sihtrühma uuring 2010“, Justiitsministeerium, 2010, www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52486/13.+Korrupsioon+Eestis.+Kolme+sihtr%FChma+uuring+2010.pdf (kasutatud 31. oktoober 2013).